

Lad os håbe, at denne enkle og fine måde at arbejde med tingene på fortsat må udvikle sig på samme måde, og lad os håbe, at der ikke kommer fredninger med paragraffer og servitutter, så tingene kommer til at stivne i livløse former. Lad os også håbe, at lyboerne selv kan værne om deres kultur, så „interesserede og bedrevidende“ ikke får mulighed for at blande sig i Lyø's kulturliv. Når vi møder en sådan levende kultur, må vor stilling som fremmed eller som gæst være at vise hensyn og takt og indskrænke os til at støtte moralsk og opmuntre lyboerne til fortsat at holde deres kultur i ære. Når det som følge af tidens krav skal tilføres øen nye ting, gælder det i allerhøjeste grad her om at tilpasse sig det stedlige milieu og ikke blot skabe nyt for nyhedens skyld. Det er lidt trist at se, at der findes grave på kirkegården, som ikke følger traditionerne, flere enkeltgrave slås sammen, og der anlægges misforståede „moderne“ gravsteder. På mig virker det, som hvis nogle kirkegængere til gudstjenesten foretrak at synge selvvalgte salmer i stedet for at synge sammen med de andre. Det skaber en forfærdelig uorden og disharmoni. Desværre viser det sig, at disse udbrydergravsteder f. eks. er den afdøde skolelærers og præsts samt sognerådsformandens og et par sognerådsmedlemmers familiegravsteder. Det er nedslående at opleve, at netop disse ansvarlige personer, som burde være foregangsmændene har vist en så ringe forståelse for deres kirkegård som med sin høje kunstneriske og kulturhistoriske værdi placerer sig blandt en af Danmarks mest værdifulde kirkegårde.

Historiske arbejder der blandt andet fortæller om Lyø's kirke med kirkegård: N. Rasmussen Søkilde: *Holstenshuus og Nakkebolle* med tilliggende sogne og øer samt udsigt over egnens almindelige historie fra oldtid til vore dage. Odense 1875. IX. afsnit side 449-493. Lyø lands almindelige historie. Museumsinspektør Ole Høyrup: På Nationalmuseets etnologiske undersøgelser, Brede hovedbygning, Lyngby, ligger en endnu ikke udgivet punktundersøgelse foretaget af museumsinspektør Ole Høyrup omhandlende Lyø's folkeliv. I undersøgelsen er der blandt andet en del oplysninger om kirkegårdens historie og om øens begravelsesskikke. Museet har filmet den sidste Lyøbegravelse efter gammel skik og har erhvervet sig et komplet begravelsesudstyr. „Vore Kirkegårde“ bind 18 nr. 12: Lærer Aksel Larsen: Lyø Kirkegård.

Aktuelle problemer på de fynske landsby- kirkegårde

*Havearkitekt m. d. h.
fbr. kirkegårdsinspektør
O. RÅHAUGE-ASKGÅRD*

Fynboen er udpræget blomsterelsker – det præger de fynske haver og huse, og det præger de fynske kirkegårde – i særdeleshed landsbykirkegårdene. Vel få steder i Danmark er gravene gennemgående så velholdte som på Fyn, og vel intet andet sted ser man et blomstervæld som på de fynske landsbykirkegårde. Det hænger utvivlsomt sammen med, at fynboerne fra gammel tid har vænnet sig til at gøre lørdagsrent langs vejene og ind i haver og stuer. Den smukke skik kommer også kirkegårde og gravsteder til gode!

Den hvide kirke med det røde tag i det grønne læbælte, det grå stengærde omkring den velholdte kirkegård, bindingsværksgårdene med stråtagene er vel det erindringsbillede, som de fleste danskere har af den fynske landsby, og sådan er det da også endnu mange steder – heldigvis. Men mange steder breder moderne huse af bungalowtypen sig i disse expansionsår, hvor der sker en mægtig vekselvirkning fra land til by og fra by til land. Disse moderne huse passer så mærkværdig dårligt ind i landsbybilledet, men endnu kan man da være heldig at træffe en god gammeldags landsby med en kirkegård, der aldrig er udvidet, men hvor slægt efter slægt i århundreder er begravet i den samme jord og med det

samme stengærde til værn mod omverdenen. Det giver en ganske bestemt tryghed i tilværelsen. Det er ikke så underligt, at menighedsrådene i mange af landsbyerne trykker sig ved at udvide deres gamle kirkegård.

Hvor begravelsesantallet pludseligt stiger og hvor det ikke længere er de gamle slægter, det drejer sig om, men hvor det drejer sig om nye familier med krav til nye gravsteder, er der i almindelighed intet andet at gøre end at foretage en udvidelse af kirkegården. Man prøver somme tider på, om ikke en regulering inden for den gamle ramme kan gøre det. Det kan se bestikkende ud og undertiden kan man være heldig at få noget ud af det. Tit opnår man imidlertid kun, at den gamle kirkegårds særpræg forsvinder. Det går med den ligesom det er gået med adskillige gamle byer: man har klippet en hæl og hugget en tå med det sørgelige resultat at særpræget helt er forsvundet. Er der derfor ikke plads mere på den gamle kirkegård bør man i god tid tænke på udvidelsen. Godt er det imidlertid at kirkeministeriet sammen med de kongelige bygningsinspektører og nationalmusæet med fast hånd værner om de gamle gærder, der en skønne dag vil være værdifulde historiske minder, og godt er det at menighedsrådene har forståelse for mindets historiske betydning i byens liv.

Hvad der også er problemer for menighedsrådene i disse år, er parkeringsspørgsmålene. Det er ikke ualmindeligt, at der til en stor begravelse kommer mindst 100 biler til kirken i en almindelig landsby.

Ogås til bryllupper, konfirmationer og store helligdage må der regnes med mange biler. Hvis ikke vejnettet omkring kirken helt skal blokeres ved sådanne lejligheder, må der skaffes plads – hvad ikke altid er lige let. Før bilernes tidsalder var der ikke noget parkeringsspørgsmål. I hvert fald var det forholdsvis lille. De enkelte, der kom kørende langvejs fra, staldede ind i de omliggende gårde, men nuomstunder, hvor folk helt har glemt at gå, melder kravet sig. I nogle tilfælde kan man ikke indrette pladsen lige op ad kirkegårdsdiget, men under alle omstændigheder – også af rent æstetiske grunde – betaler det sig at indrette pladsen som en veldrænet plæne, der er tilsæt med en god sportsplæneblanding. Det er jo en parkeringsplads, der ikke er udsat for dagligt slid, så derfor kan en velholdt plæne i almindelighed være tilstrækkelig.

Et helt andet spørgsmål, der i disse år volder menighedsrådene – og vel ikke mindst præst og kirkeværge – store bryderier, er journalføringen over de døde. Før nybyggeriet var spørgsmålet ikke så aktuelt: hver familie havde sit gravsted, men nu, hvor nye familier strømmer til, kommer problemerne. Ganske vist har man i mange år haft både kort og journal, og ganske vist har man omhyggeligt indført navn, dødsdag o.s.v. i journalen, men det er ikke sket på en nogenlunde let overskuelig måde – i de fleste tilfælde da. – De fleste er vistnok begyndt bagvendt! I stedet for at begynde med gravstedsnummeret, er man begyndt i datoorden – en metode, der før eller senere fører til noget rent uoverskueligt.

Med det stigende begravelsesantal og de mange nye folk i sognet stiger administrationen, og det hele bliver mere kompliceret.

Det forekommer mig, at der på dette meget vigtige område bør gøres noget. Nogle korte kursus landet over skulle kunne gøre det. Med en smule støtte fra stiftsøvrighedernes side og iøvrigt arrangeret af een af de foreninger, der er nærmest til det: menighedsrådsforeningen eller for-

eningen for kirkegårdskultur, skulle det være forholdsvis let at arrangere nogle week-end-kurser.

Eventuelt skulle et samarbejde mellem de to foreninger vel kunne gøre det.

**Cirkulære
om vedligeholdelse
og omsætning
af stengærder**

(Til stiftsøvrighederne)

I cirkulære af 16. september 1937 fremhævede ministeriet betydningen af, at de gamle stengærder, der danner en for vore middelalderlige landsbykirker særlig karakteristisk afgrænsning af kirkegårdens område, bevares i så vid udstrækning som muligt.

I tilslutning hertil skal man på dertil given anledning henlede opmærksomheden på bestemmelsen i § 17, stk. 3, i bekendtgørelse af 23. september 1947 af lov om vedligeholdelse af kirker og kirkegårde m. v., jfr. § 2, stk. 1, i kgl. anordning om kirkegårde af 20. april 1953, hvorefter eksisterende stengærder og mure omkring kirkegårde ikke må nedbrydes, flyttes eller erstattes med andet materiale uden ministeriets samtykke, og hvorefter dele af nævnte hegn ej heller uden sådant samtykke må indgå i nybygninger uden for kirkegården.

Da det over for ministeriet er oplyst, at de middelalderlige, stablede stengærder mange steder er i en mindre tilfredsstillende stand hidrørende enten fra manglende vedligeholdelse eller fra stedfundne reparationer og omsætninger, der er udført uden tilstrækkeligt kendskab til den fremgangsmåde, som bør følges ved istandsættelse af sådanne gærder, har ministeriet efter stedfunden forhandling med de kgl. bygningsinspektører og nationalmuseet fastsat følgende forskrifter for vedligeholdelse og reparation af stengærder:

1. Stengærder skal vedligeholdes således, at de til enhver tid udgør et forsvarligt hegn omkring kirkegården og er til pryd for denne. Gærderne bør efterses hvert forår og efterår, og indtrufne skader som følge af udskridninger og sammensynkninger bør hurtigst muligt afhjælpes, således at det undgås, at større strækninger af gærderne forfalder og må omsættes. Ved foretagelse af reparationer må hensyn tages til gærdernes karakter og materialer. Træplantninger må så vidt muligt holdes i mindst 1 m's afstand fra gærderne.

2. I tilfælde, hvor partiel omsætning skønnes påkrævet, må følgende iagttages:

- a. Omsætningen må ske i nøje overensstemmelse med det gamle gærdes karakter, således at man, hvad enten gærdet er to-sidet (med sten på begge sider) eller én-sidet med jordskråning på indersiden), respekterer den hidtidige form og i øvrigt i det hele søger at komme det oprindelige gærde så nær som muligt.
- b. Ved omsætning af gærder, der er udført af marksten, bør der ikke anvendes søsten, undtagen i tilfælde, hvor det ikke er muligt at fremskaffe marksten. Flintsten bør ikke anvendes.
- c. Kun større sten må anvendes, og stenen må ikke kløves.
- d. De største sten lægges nederst i diget, og stenenes størrelse aftrappes op efter.
- e. Stenene lægges i muld eller ler med den bredeste runding udadvent og med skridretning ind mod digets jordkerne, således at anvendelse af stenflikker til fastholdelse af stenen undgås. Mørtel må kun anvendes i ganske særlige tilfælde, hvor det af hensyn til gærdets stabilitet er uomgængelig nødvendigt.
- f. Gærderne bør følge terrænets stigen og fald, og det bør således ikke tilstræbes at udføre stengærder med vandret overkant.
- g. Hvor ikke andet følger af forholdene, jfr. foran under a, bør gærderne udføres med en højde af mindst 100 cm og en bredde af ca. 80 cm foroven og ca. 100 cm ved terræn.
- h. Stengærderne bør afdækkes med græstørv, indtil ca. 10 cm. fra yderkanterne.

Ved større reparationer eller fuldstændig omsætning af gamle stengærder må nærmere forslag til arbejdets udførelse i hvert enkelt tilfælde forelægges ministeriet til godkendelse med oplysning om, hvorvidt den, til hvem arbejdet tænkes overdraget, er i besiddelse af de fornødne kvalifikationer på dette område.

Det fornødne antal eksemplarer af nærværende cirkulære vedlægges til omdeling blandt stiftets provstiudvalg og kirkebestyrelser.

Kirkeministeriet, den 9. april 1965.

Bodil Koch.

| Arne Truelsen.